

Ide tartoznék még – és ez már a konferenciák-ból következik – a képzés, az oktatás milyensége is. Magyar vonatkozásban (bár valószínűleg a földrajzi spektrum szélesebb) erről csak annyit, hogy az két véglet között látszik mozogni. Egyfelől és túlnyomóan művelődéstörténeti tárgyak (könyv-, könyvtár-, nyomdászati- és kiadástörténet), másfelől a számítógépes technológia, adatbázis-ismeret és többféle rokon tárgy tölti ki a könyvtári-információs képzés java idejét. Középpont a könyvtártechnikai ismeretek, ún. a katalogizálás, osztályozás, tájékoztatás valósítja meg a kapcsolatot e két véglet között. De hol marad a társadalmi háttérismeret, az IT, a kulturális folyamatok hatása a gazdaságra, és a velük kapcsolatos kérdések köre? Pedig a tapasztalatok szerint ilyesmik iránt is él az érdeklődés, jöhet a tanrendi elfogultság ezt korlátok közé szorítja. Részben a speciális kollégiumok, főleg pedig a PhD-prógrogramba felvehető Információ és társadalom c. kurzus hallgatói megnyilvánulásai egyaránt igazolják a vitakészséget, az önálló véleményalkotást, a könyvtári munka társadalmi összefüggései iránti érdeklődést. Meggondolandó az ilyen témakörök erősítése a tanrendben.

Végül következzen valami a konferenciáról is. Montrealban található az ORBICOM, a mintegy 20 országban működő kommunikációs tanszékek szövetségének titkársága, amely az UNESCO-val közösen rendezte meg az INFOETHICS I. és II. után ezt a kommunikáció és a foglalkoztatás összefüggéseiről szóló összejevetelt is. Ott tudtam meg, hogy Magyarország szintén tagja az ORBICOM-nak a Külkereskedelmi Főiskola kommunikációs tanszéke révén. Íme egy konkrét információ a haszontalan filozofálgatások után. És hogy szó ne érje a ház elejét amiatt, hogy inkább ironizálok, de nincsenek ajánlható elképzeléseim, a közeljövőben megfontolásokkal és javaslatokkal próbálkozom a „jugoszláviai kulturális újjáépít-

tés egyfajta tervezetéről”. Ez a nemzetközi szervezetek újfajta közreműködésének javaslatával érinti a fejlődő országokat is.

Jegyzetek

¹ RÓZSA György: Információs társadalom – UNESCO – információs szupersztráda. = TMT, 44. köt. 9. sz. 1997. p. 337–339. Ez a cikk az 1997 márciusában Monacóban az UNESCO által első alkalommal megrendezett INFOETHICS-konferenciát ismerteti (utalva a IV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon elhangzott előadásra, és a T022109 OTKA-kutatásra). RÓZSA György: Útban az információs etika felé? – TMT, 46. köt. 1. sz. 1999. p. 33–35. Ebben a II. INFOETHICS-konferenciáról van szó.

² Connecting knowledge in communications. Information societies: Crises in the making? Diagnostic and strategies for intervention in seven world regions. Francia kiadásban ugyanez: Comblat l'écart entre la formation et l'emploi en communication. Montreal, ORBICOM, 1999. 518 p.; a francia változat 10 fejezetben ismerteti a szövegeket, illetőleg a konferenciával összefüggő tájékoztatásokat a québeci közoktatási minisztérium megbízásából.

Újabban jelent meg a New partnership in communications for the 21st century c. kötet. Montreal, Canada, ORBICOM, 1999. 374 p. (<http://www.orbicom.ugam.ca/>)

³ A teljes angol anyag hozzáférhető az OMIKK-ban, míg a francia az MTA Könyvtárában.

⁴ RÓZSA György: A pokol útja nem folyóirattal van kikövezve; adalékok egy esettanulmányhoz. = TMT, 30. köt. 4. sz. 1983. p. 134–137.

MARTON János–LENGYELNÉ GILLY Klára: Tudatlan tudósok? Tájékozódás (folyóirat)csata után a biológiáról. = TMT, 30. köt. 5. sz. 1983. p. 189–191.

Rózsa György

Milyen információtudományra volna szükség a 21. század elején?

Jiří Cejpek, a cseh könyvtár- és információtudomány egyik (éppen 70 éves) „nagy öregje” azért vállalkozik az információtudomány előzményeinek és jeles dátumainak felelőlegességére, hogy konklúzióként előadja: a 21. század elején milyen információtudományra volna szüksége az emberiségnek.

Konkrétan a következő eseménysort említi: 1876-ban megalakul az első könyvtárosegylet, az ALA; 1887-ben M. Dewey könyvtárgazdasági

iskolát létesít; 1895-ben megalakul a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet P. Otlet és H. Lafontaine kezdeményezéseként; 1931 folyamán az iménti intézet Nemzetközi Dokumentációs Intézetté alakul, s mint ilyen az ETO gondozására vállalkozik; 1938-ban létrejön a FID; 1945-ben jelenik meg V. Bush As we may think c. cikke az Atlantic Monthly júliusi számában, amelyet egyesek az információtudomány „születésnapjának” tartanak; miközben a Shannon-féle matematikai-statisztikai információ-

elmélet és a számítógép-tudomány (Nyugaton informatikának is hívják) kettőséből az egyik bizonyos egyoldalúsága, a másik technikai irányultsága miatt nem válhatott az információtudomány kizárólagos hordozójává, a hatvanas évekre esik az „information science”, a „library and information science” szakképzésben történő megjelenése (Moose School of Electrical Engineering); 1968-ban megalakul az *American Society for Information Science* (ASIS); 1970-ben indul útjára a *Journal of American Information Science* (JASIS); Európában lassúbb a fejlődés, a könyvtartudomány és a dokumentalisztika bírálata a 60-as évektől indul el; 1996-ban Mihajlov–Černý–Gilârevskij „meghirdeti” a maga információtudományát (informatika néven), majd Sokolov a maga szociális informatikáját; 1988-ban Helsinkiben információtudományi világkongresszust tartanak.

A szovjet informatika „zászlaja alatt”, de tőle részben függetlenül a cseh (Jiří Toman, Augustin Merta és Ivan Wiesenberger) és a szlovák (Ján G. Žatkuliak és Marek Cigánik) szakemberek elismerésre méltó eredményeket értek el az információtudomány kutatásában. Nekik is köszönhető, hogy – bár hosszú vajúdás után – Szlovákiában az információtudomány 1994-ben doktori stúdiumokra alkalmassá nyilvánított, Csehországban pedig 1996 folyamán.

Noha manapság már több mint 100 egyetemen oktatják az információtudományt, mindmáig nem sikerült megállapodni közmegegyezéssel tartalmában. Cejpek e tekintetében a Ch. H. Davis és J. E. Rush által módosított Venn-diagramot tartja legmértékesebbnek az információtudomány tartalmi szemléltetését illetően (1. ábra).

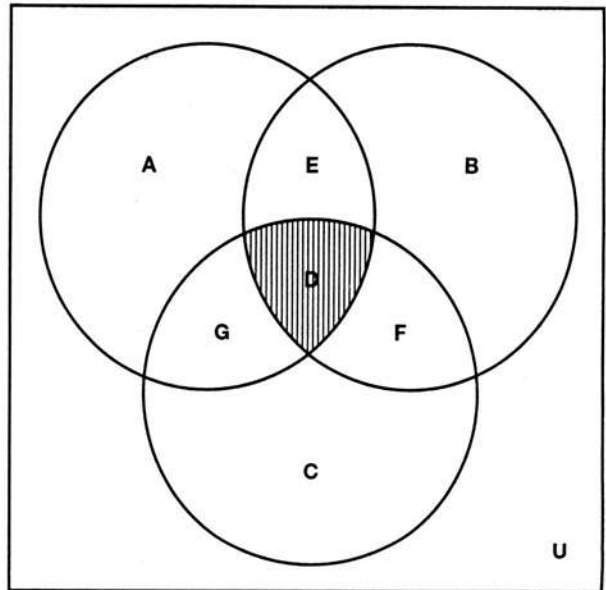
Ebből a diagramból ránézésre is kitűnik, hogy szélesebb (A–G) és szűkebb (D), továbbá elméleti (D) és alkalmazott (C) értelmezésére egyaránt lehetőség van.

Az A köre jelenleg felettébb tág: a filozófián kívül pl. ide tartozik a neurofiziológia és neuropatológia, a pszichológia, pedagógia, andragógia, kultúrológia, antropológia és szociológia, végül a kibernetika és rendszerelmélet is.

A B kör sem szűk, nagyrészt a számítógép-tudomány (computer science) teszi ki, amelyet informatikának is hívnak.

A D mező az elméleti információtudomány, e tudományág „kemény magja”, amely az érlelődés folyamán hosszú időn át „hiányzott a képből”, és léte csak fokozatosan nyilvánult meg. Ezért megjelenéséig az információtudomány nem volt más, mint a különféle, az innovációval foglalkozó tudományágak és műszaki ágazatok konglomerátuma, azaz a 70-es évek elejéig csupán információtudományok léteztek, és nem volt egységes információtudomány. Manapság is az a helyzet, hogy legtöbbször – „honnanjöttüktől” függően – inkább

a diagram szerinti E, F és G mezők iránt érdeklődnek, s kevésbé a D mező iránt. Nem lehet csodálkozni tehát azon, hogy az információtudomány elméleti magja még gyenge.

- A – Filozófia, természet- és humán tudományok és az információval különféle nézőpontokból foglalkozó interdiszciplináris tudományok
- B – Informatika
- C – Alkalmazott információtudomány
- D – Elméleti információtudomány
- E – Egyfelől a filozófia és az információval foglalkozó tudományok, másfelől az informatika átfedése
- F – Az informatika és az alkalmazott információtudomány átfedése
- G – Egyfelől a filozófia és az információval foglalkozó tudományok, másfelől az informatika átfedése
- U – A releváns mezők univerzuma

1. ábra Az információtudomány Venn-féle diagramja

Pedig éppen az elméleti mag intenzív kutatásától várhatók azok az eredmények, amelyek a 20. századi információtudományt a 21. század elejéig információtudományává fejlesztik. A beköszönő évszázad kihívása úgy szól, hogy az emberiség létérdekéből meg kell szüntetni az emberi tevékenység kulturális elvű elrendezettsége és a természeti elrendezettség közötti ellentmondást. A dolog lényege, hogy a föld ugyan még el tudná viselni a természeti elrendezettség elleni támadásokat anélkül, hogy megsemmisülne, ellenben az emberiség a kétféle elrendezettség ellentmondásának további fokozódásában saját kultúráját teszi kockára. Emiatt a természet feletti uralom illuzórikus eszméjéről és gyakorlatáról át kell térni a természettel való békés együttélés eszméjére és gyakorlatára.

A 21. század információtudományát a tárgyalat kihívás jegyében ugyancsak ki kell vezetni az antropocentrikusság zsákutcájából. Ez annyit tesz, az információt fogalmilag a tudat részeként kell értelmezni, gyakorlati alkalmazásában pedig határozottan az élet tartós fenntarthatóságának stratégiájára orientálni.

Jan Patočka, a neves cseh filozófus – a filozófia és az információ társadalmi problémájának tárgyköréből érkező – a következő figyelmeztetéssel él: az információnak ne sikerüljön „az emberi szívből kimosni az igazságosság kérdését, a

nyelvből az alkotó költői dimenziót, az életből a művészi-alkotói képzelőerőt, a valóságból azt a kérdést, amelynek megfogalmazása éppen az emberre vár”.

Az információtudománynak is „lelkiismerettel bíró tudománnyá” kell válnia.

/CEJPEK, Jiří: Informační věda pro začátek 21. století. = Národní knihovna, 9. köt. 3. sz. 1998. p. 101–106./

(Futala Tibor)

1998-ban Szlovákiában sem köszöntött be a tudományos és szakkönyvtári „aranykor”

Az alábbiakban közölt számadatok és százalékarányok az ország tudományos és műszaki könyvtárainak helyzetét jellemzik, mely korántsem mondható megnyugtatónak.

Szlovákiában 10 tudományos könyvtárat tartanak nyilván. A nemzeti könyvtárakon kívül e kategóriába tartoznak a jelentősebb (szak)egyetemi könyvtárak, a központi szakkönyvtárak és a regionális tudományos könyvtárak.

E könyvtárak összes állománya 14 752 829 könyvtári egység. Egy-egy olvasóra 121,06 egység jut.

Vétel útján 28 916 egységet szereztek be, ami az 1997. évi beszerzés 85,68%-a. Ezzel szemben több volt a csereként, ajándékként beérkezett dokumentumok száma (11 116, ami az 1997. évi tényt 12,71%-kal haladja meg).

Az állománygyarapítási keretek 20 680 417 szlovák koronát tettek ki, ez pedig 82,93%-a az 1997. évi ráfordításnak. A regisztrált könyvtárhasználók száma (121 854) sem éri el az előző évit, annak csupán 86,93%-a. Ezzel szemben a kölcsönzések száma (3 914 390) 2,83%-os növekedést mutatott.

A Szlovák Köztársaság Tudományos-Műszaki Információs Központja (korábban: Szlovák Műszaki Könyvtár) immár egy évtizede kíséri figyelemmel a helyi műszaki könyvtárak/információs munkahelyek „mozgását”, amely igencsak viharos volt: az 1989-ben „élő” 223 egység 1998-ra 109 egységre csökkent, mégpedig úgy, hogy a „nagy szétzóródás” a szóban forgó időszak első két esztendejében következett be.

Az 1989. évi nagy számosságú és az 1998. évi „megkarcsúsodott” hálózatban található állomány majdnem ugyanakkora (3 173 ezer és 3 163 ezer). Ezzel szemben a hazai kurrens folyóiratok száma 18 049-ről 4144-re, a külföldieké pedig 5457-ről 2882-re csökkent. Míg 1989-ben 55 131 használó vette igénybe ezeket a könyvtárakat, 1998-ban 28 430. A kölcsönző forgalom ugyanakkor 794 294-ről 375 897-re csökkent.

Míg – főfoglalkozásúra átszámítva – az időszak kezdő évében 567 alkalmazottja volt a hálózatnak, a múlt évben csak 249. (Érdekes, hogy az egy-egy könyvtárra eső alkalmazottak száma nem nagyon, azaz 2,5-ről 2,28-ra csökkent.)

Mindenesetre ezen a legtöbb változásnak kitett könyvtári területen az igazán „lázás” évek elmúltak: 4-5 esztendeje bizonyos stabilitás figyelhető meg a halmaz egészét tekintve, ami azonban korántsem jelenti azt, hogy halmazon belül ne lettek volna változások a vállalati-üzemi struktúra és tulajdon még mindig tartó „lengéseinek” következtében.

/SEGEŠOVÁ, L.: Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v SR na rok 1998. = Bulletin Centra vedecko-technických informácií SR, 3. köt. 2. sz. 1999. p. 13–19.

WEISSOVÁ, M.: Výsledky celoštátnej statistiky verejných a vedeckých knižníc SR. = Bulletin Slovenskej asociácie knižníc, 7. köt. 2. sz. 1999. p. 36–38./

(Futala Tibor)